

КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

УДК 930.2(100)

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-29-10>

Пошедін О.І.

<https://orcid.org/0000-0002-9253-5285>

ІСТОРІОГРАФІЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується зарубіжна і вітчизняна історіографія, яка присвячена феномену глобалізації. З'ясовано, що вивчення глобалізаційних процесів характеризується широкою міждисциплінарністю. Нині ми живемо в умовах глобальної економіки. Тому не випадково, що значний масив наукової літератури присвячено саме економічним і фінансовим аспектам глобалізації. Глобалізацію варто вивчати і в історичному контексті. Історичні дослідження походження та наслідків глобалізації можуть сприяти кращому розумінню сучасних глобалізаційних процесів. Окремо вивчається соціально-політичний вимір глобалізації, який стосується таких питань, як принцип державного суверенітету, перспективи регіонального і глобального управління, демографія, права людини, глобальні міграційні потоки, демократія, ціннісні аспекти глобалізації тощо. Процеси глобалізації наклали свій відбиток як на зовнішнє, так і на внутрішнє середовище безпеки держав світу. Отже, безпекові аспекти глобалізації перебувають у центрі уваги як зарубіжних, так й українських дослідників. Нині з одного боку світ залишається більш пов'язаним, ніж будь-коли, завдяки широкому використанню цифрових технологій. З іншого – спостерігається уповільнення світової торгівлі внаслідок протекціоністської політики в окремих державах. Отже, окрему категорію досліджень створюють наукові праці, які досліджують сучасні глобалізаційні тенденції. З огляду на зазначене у статті запропонована систематизація історіографії за такими напрямками: економічні і фінансові аспекти глобалізації, історія глобалізації, соціально-політичний вимір глобалізації, безпекові і технологічні аспекти глобалізації, тенденції глобалізації.

Зроблено висновок про те, що вивчення глобалізації має вирішальне значення для усвідомлення історичних змін, які сформували її появу та еволюцію. Крім того, дослідження різноманітних аспектів глобалізації важливе з огляду на розуміння її впливу на всі сфери суспільного життя, що допомагає урядам ухвалювати обґрунтовані рішення у сфері внутрішньої і зовнішньої політики. Зважаючи на те, що список літератури про глобалізацію постійно збільшується, запропоновано продовжувати досліджувати історіографію глобалізаційної тематики у подальших розвідках українських науковців.

Ключові слова: глобалізація, економічні і фінансові аспекти глобалізації, історія глобалізації, соціально-політичний вимір глобалізації, тенденції глобалізації.

Нині глобалізація впливає не тільки на держави, але й безпосередньо визначає стиль життя окремої людини. Розуміння наслідків глобалізації допомагає усвідомити надзвичайно складні явища і процеси, які у найближчому майбутньому визначатимуть розвиток людства. Все це обов'язково має враховуватися при формуванні внутрішньої і зовнішньої політики України.

Відтоді, як у 1983 р. американський економіст Т. Левітт опублікував статтю під назвою «Глобалізація ринків» [1], глобалізація постійно перебуває у центрі уваги зарубіжних науковців. Осмислення сутності глобальних процесів, їх причин і наслідків стало предметом дослідження економістів, істориків,

соціологів, екологів тощо. Д. Родрік у праці «Парадокс глобалізації: демократія та майбутнє світової економіки» [2] аналізує причини парадоксу, який полягає у тому, що не можна одночасно прагнути демократії, національного самовизначення та економічної глобалізації. У книзі «Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію» Т. Фрідмен досліджує, як технології, капітал та інформація трансформують глобальний ринок, нівелюючи старі географічні та геополітичні кордони, а також демонструє, чому баланс між прогресом і збереженням давніх традицій забезпечить краще майбутнє для всього людства [3].

В Україні теж не бракує досліджень, які присвячені феномену глобалізації. Серед останніх праць варто виділити монографію «Вплив багатополлярної глобалізації на зовнішню торгівлю України», де представлені результати досліджень щодо розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах багатополлярної глобалізації [4]. У контексті назви дослідження необхідно звернути увагу на статтю «Історія глобалізації: методологічні підходи та історіографія проблеми», де А. Мартинов розглядає історіографічні та методологічні проблеми досліджень історії глобалізації [5].

Незважаючи на внесок цих та багатьох інших дослідників у вивчення феномену глобалізаційної проблематики, в Україні фактично відсутні наукові праці, які присвячені історіографії глобалізації. Саме цим і обумовлюється новизна запропонованої статті.

Мета статті – дослідити зарубіжну і вітчизняну історіографію, присвячену феномену глобалізації.

З огляду на те, що вивчення глобалізаційних процесів характеризується широкою міждисциплінарністю, у статті запропонована систематизація наукових праць за такими напрямками: економічні і фінансові аспекти глобалізації, історія глобалізації, соціально-політичний вимір глобалізації, тенденції глобалізації.

Економічні і фінансові аспекти глобалізації

Нині немає сумніву, що ми живемо в умовах глобальної економіки. Тому не випадково, що значний масив наукової літератури присвячено саме економічним і фінансовим аспектам глобалізації. З огляду на мету статті, безумовний інтерес дослідників глобалізації становить Принстонська енциклопедія світової економіки. Ця ґрунтовна праця підготовлена міжнародним колективом авторів і містить актуальну проблематику, що охоплює широкий спектр тем з міжнародної торгівлі, фінансів, виробництва та економічного розвитку [6].

У дисертаційному дослідженні «Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів» І. Усик визначив глобалізаційні виклики як передумови трансформації розвитку світової економіки та зокрема дослідив макроекономічні індикатори розвитку країн світу. На цій основі автор сформував можливі умови структурної трансформації

моделей розвитку світової економіки в умовах глобалізації, а також розробив механізм структурної трансформації розвитку економіки країни в умовах глобалізації [7].

У звіті ІМФ 2009 р. вивчалися позитивні і негативні наслідки фінансової глобалізації для держав, що розвиваються. У документі зроблено висновок, що ці держави можуть отримати вигоду з фінансової глобалізації, але з багатьма нюансами. З іншого боку, не існує переконливих доказів того, що фінансова глобалізація сама по собі призводить до криз у державах, що розвиваються [8].

Український дослідник О. Шаров у монографії «Глобалізація грошей» розглядає питання теоретичних та емпіричних аспектів глобалізації в царині грошово-кредитних відносин. Базуючись на фактичних даних та висновках стосовно грошової глобалізації, тобто впливу монетарних відносин на процеси економічної глобалізації, автор аналізує зворотний вплив самих глобалізаційних процесів на сутність та форму і порядок виконання грошима своїх специфічних функцій у сучасних умовах [9].

Серед наукової літератури, яка досліджує глобалізацію, необхідно виділити напрям, присвячений вивченню впливу глобалізації на економічне зростання в усьому світі. Однією з останніх публікацій, яка присвячена цій проблематиці, є стаття Ф. Гаймбергерга, де автор дійшов висновку, що масштаби впливу економічної глобалізації на зростання виробництва є позитивними, хоча і не таким потужними, як подається у багатьох дослідженнях. Також наголошується, що вплив глобалізації на економічне зростання згодом змінюється і що освіта та інституції відіграють у цьому важливе значення [10].

На окрему увагу заслуговує двотомна «Енциклопедія глобальної економіки», підготовлена Д. О'Коннором. Перший том дає короткий огляд ключових економічних, політичних, наукових і культурних подій, які сформували світову економіку, а також містить статті, які зосереджені на аналізі проблем, що впливають на світову економіку. Другий том складається з двох окремих розділів. Перша частина відтворює документи, які охоплюють проблеми народонаселення, скорочення бідності, економічного зростання та сталого розвитку, міжнародної торгівлі, регіональної інтеграції, прямих іноземних інвестицій та корпоративної соціальної відповідальності, глобальних ринків праці, навколишнього середовища та сталого розвитку тощо. Розглядаються питання прав споживачів і сталого споживання, а також якості життя та економічної справедливості. Друга частина містить статистичні таблиці, які зокрема охоплюють: світовий обсяг виробництва, економічні показники як розвинених, так і найменш розвинених держав, прямі іноземні інвестиції, міжнародну торгівлю, глобальне споживання та виробництво енергії [11].

Економічна глобалізація характеризується розмаїттям досліджень. Про це, зокрема, свідчить існування антології під назвою «Глобалізація вина». Редактори К. Андерсон і В. Пінілла зібрали думки провідних світових економістів та істориків економіки, щодо розвитку національної виноробної

промисловості під час глобалізації. У книзі аналізується розвиток виноробства в усіх ключових державах-виробниках і споживачах вина. Заключний розділ антології спирається на економічну модель глобальних винних ринків і прогнозує розвиток цих ринків до 2025 р. на основі різних припущень щодо зростання населення та доходів, реальних обмінних курсів та інших факторів [12].

Українська вчена Г. Дугінець досліджувала теоретико-методологічні засади, закономірності та нові тенденції формування міжнародних виробничих мереж у світовому економічному просторі та зробила висновок, що головним імперативом розвитку міжнародних виробничих мереж є інноваційний розвиток. Крім того була запропонована загальна концепцію локалізації українських підприємств на всіх етапах створення вартості усередині мереж [13].

Історія глобалізації

Глобалізацію варто вивчати і в історичному контексті, використовуючи конкретні факти, які охоплюють багато століть або тисячоліть. Дослідження походження та наслідків глобалізації можуть сприяти кращому розумінню сучасних глобалізаційних процесів.

Пітер Стернс у книзі «Глобалізація у світовій історії» визначає чотири основні фази глобалізації: з 1000 року нашої ери, після 1500 року, з 1850 року та з середини ХХ ст. Дослідження кожного етапу включає обговорення характеру та масштабу інноваційних змін, зокрема транспортних і комунікаційних технологій, а також моделей торгівлі. Завдяки міждисциплінарному підходу, який поєднує політичні, соціологічні та історичні перспективи, П. Стернс надає комплексний огляд історичних факторів, які сформували глобалізацію [14].

Фахівці Світового банку у доповіді 2002 р. «Глобалізація, зростання і бідність» відтіняють три хвилі глобалізації. В основу періодизації вони поклали данні стосовно світової торгівлі, міграції і руху капіталів. Отже, перша хвиля глобалізації розпочалася у 1870 р. Вона була зумовлена зниженням транспортних витрат і тривала до 1914 р., коли була призупинена початком Першої світової війни. Друга хвиля глобалізації починається у 1945 р. і характеризувалася лібералізацією торгівлі та продовженням зниження транспортних витрат. Третя хвиля глобалізації розпочалася після 1980 р. з виходом на світовий ринок товарів і послуг держав, що розвиваються [15].

Досить цікавий підхід до періодизації глобалізації застосовано у праці «Три хвилі глобалізації». На погляд авторів, перша хвиля глобалізації (1492–1800 рр.) була викликана головним чином діями лідерів держав, які зруйнували бар'єри між націями. 1492 рік був обраний за точку відліку з огляду на першу подорож Колумба, яка започаткувала торгівлю між Старим і Новим Світами. Під час другої хвилі (1800–2000 рр.) на глобальний ринок, завдяки імпульсу промислової революції, вийшли транснаціональні компанії. У першій половині

цього періоду глобальна інтеграція стимулювалась зниженням транспортних витрат, а у другій половині – завдяки поширенню телеграфу, телефону, супутників та першої версії інтернету. Рушійною силою третьої хвилі глобалізації (розпочалася у 2000 р.) визнано людей, які почали співпрацювати по всьому світу завдяки створенню та розповсюдженню глобальної оптоволоконної мережі, а також досягненням у галузі програмного забезпечення. З третьою хвилею глобалізації світ «зменшився», оскільки безліч технологічних інновацій різко збільшили доступність нових способів і каналів зв'язку. Також збільшилися масштаби міжнародної співпраці, яка сприяла обміну знаннями та інформацією, прискорюючи поширення ідей по всьому світу [16].

Німецькі дослідники Ю. Остерхаммель та Н. Петерссон стверджують, що глобалізацію можна простежити від торгівлі шовком між Китаєм і Середземноморським регіоном, а також від судноплавних шляхів між Аравійським півостровом та Індією. Наступна фаза глобалізації припадає на період з 1750 по 1880 роки. Це епоха імперіалізму, політичних потрясінь та індустріалізації. Період з 1880–1945 рр. описується як епоха глобального капіталізму і глобальних криз. На погляд німецьких вчених економічна історія описує десятиліття, що передували початку Першої світової війни, як епоху великої глобалізації, за якою послідувала фаза деглобалізації, яка закінчилася лише після Другої світової війни. Однак навіть процеси дезінтеграції можна охарактеризувати лише як розвиток глобальної економіки або системи світової політики, оскільки ці процеси мали далекосяжні наслідки і часто були свідомою реакцією на глобалізацію. Останній період, який описують автори, починається з 1945 року і закінчується серединою 1970-х рр. Ці часи характеризуються найбільш всеосяжною трансформацією економіки, суспільства та культури, яка будь-коли спостерігалася до цього часу [17].

Соціальний-політичний вимір глобалізації

Соціально-політичний вимір глобалізації стосується таких питань, як принцип державного суверенітету, перспективи регіонального та глобального управління, демографія, права людини, глобальні міграційні потоки, демократія, ціннісні аспекти глобалізації тощо. У цьому контексті глобалізація, значною мірою, означає посилення взаємодії між урядами та збільшення зовнішнього впливу на політику держав з огляду на демократичні положення щодо прав людини і діяльність неурядових організацій. Глобалізація також веде до зближення традиційних національних політик, які регулюють екологічне законодавство, законодавство про працю, здоров'я та безпеку споживачів та інші аспекти суспільного життя. У цьому аспекті Д. Дрезнер досліджував вплив глобалізації на зближення регуляторної політики держав, зокрема на встановлення трудових та екологічних стандартів [18].

Юлія Ткачук доводила, що в умовах глобалізації зменшується кількість політичних інструментів, доступних урядам. Крім того знижується

ефективність конкретних інститутів, які дозволяють державі контролювати активність своїх громадян усередині і за межами власних кордонів. Багато з традиційних сфер панування й відповідальності держави (оборона, управління економікою, комунікації, адміністративна та правова системи), на її погляд, не можуть контролюватися без залучення міжнародних форм співробітництва [19].

Вплив глобалізації на права людини і демократизацію суспільства – це інша проблематика, яка привертає увагу з боку як українських, так і зарубіжних дослідників. Як зазначає К. Гулд, існує глобальний «дефіцит демократії», або відсутність демократичної участі тих, на кого впливають рішення все більш глобальних політичних та економічних інституцій і нових транскордонних спільнот. Із цим пов'язане питання реалізації фундаментальних прав людей, особливо їхніх економічних прав. Авторка розглядає низку прикладних проблем, зокрема збереження расизму, культурні права, права жінок, демократичне управління фірмами, використання Інтернету для посилення політичної влади тощо [20].

Олена Дашковська підкреслює, що процеси глобалізації позначаються на усіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема, і на реалізації прав людини. Міжнародне співтовариство повинно ставитися до прав людини, враховуючи процеси глобалізації, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою, стверджує дослідниця. На її погляд, права людини, які притаманні усім країнам і народам завдяки своїм природним властивостям, визнані у міжнародних документах як такі, що не підлягають жодним обмеженням і відхиленням, на регіональному рівні трактуються по різному. На практиці це призводить до обмежень і подекуди порушень прав людини, що потребує реагування з боку міжнародної спільноти [21].

Софі Крокетт стверджує, що глобалізація має багато переваг. Однією з них є можливість економічного зростання як на індивідуальному, так і на національному рівні. Утім багато людей не можуть скористатися перевагами глобалізації. Малі компанії, які не спроможні конкурувати з багатонаціональними компаніями на міжнародному рівні, втрачають від більшої економічної відкритості. Результати цих втрат призводять до послаблення демократії в державах. Глобалізація перетворила звичайного громадянина на особистість, яка набагато більше готова переслідувати власні економічні інтереси, ніж бути стурбованою змістом державної політики. З іншого боку, глобалізація значно розширила цінності демократичної держави. Міжнародний бізнес вимагає зростання демократії. Для того, щоб бізнес процвітав, мир і стабільність повинні бути встановлені в усіх потенційних інвестиційних країнах. Оскільки економічні зв'язки між державами розширюються, авторитарні країни відчувають посилення тиску з боку транснаціональних компаній щодо політичної лібералізації. Отже, зазначає С. Крокетт, якщо уважно проаналізувати, як глобалізація зменшила демократію і як вона її розширила, можна з упевненістю стверджувати, що глобалізаційні

процеси фактично поширили демократію в усьому світі [22].

Вплив глобалізації на розвиток міжнародної міграції є іншою проблемою, яку активно досліджують як українські, так і зарубіжні дослідники. А. Вишневська і К. Петренко визначили міжнародну міграцію, як один із наслідків глобалізаційних процесів, що може дестабілізувати певні регіони у світі [23]. Браян Кілі досліджує реалії міжнародної міграції і розглядає такі питання: звідки приїжджають мігранти і куди вони прямують, як уряди керують міграцією, наскільки успішними є мігранти в освіті та на ринку праці, чи допомагає міграція країнам, що розвиваються, чи заважає їм [24]. У доповіді, яка була підготовлена фахівцями Світового банку у 2018 р., наголошується, що глобальна міграція дозволила мільйонам людей подолати бідність та стимулювала зростання економіки. За даними доповіді масштабні та стійкі відмінності у рівні оплати праці у світі є основними рушійними факторами економічної міграції з країн із низьким рівнем доходу до країн із високим рівнем доходу. Після переїзду в іншу країну заробітна плата мігрантів часто зростає втричі, що допомагає мільйонам мігрантів та їхнім родичам, які залишилися в рідній країні, уникнути бідності. Від цього нерідко залишаються у вигазі й країни призначення, оскільки мігранти відіграють найважливішу роль у різних сферах – від прискорення науково-технічного прогресу в Силіконовій долині до участі у будівництві хмарочосів на Близькому Сході. Автори доповіді зазначили, що міграційні потоки відрізняються високою концентрацією з погляду розташування та роду занять мігрантів. На час підготовки доповіді, 60% із майже 250 млн міжнародних мігрантів у світі проживали у 10 основних країнах призначення [25].

Сучасна ситуація на планеті характеризується різким погіршенням якості навколишнього середовища. Отже, цілком передбачуваним є інтерес дослідників до вивчення взаємозв'язку між глобалізацією та навколишнім середовищем. У цьому сенсі варто виділити працю П. Кристоффа і Р. Екерслі під назвою «Глобалізація та навколишнє середовище». Автори наголошують, що апатія серед людей, які прагнуть до кращого життя, безвідповідальність тих, кого обрано керувати і прагнення надприбутків об'єдналися в кризу, яка виражається через екологічні потрясіння. Ця криза найгостріше виражається у зміні клімату та втраті біорізноманіття. Подолання наслідків цієї кризипотребує критичних змін у свідомості та реформування глобального екологічного управління [26].

Ціннісні аспекти глобалізації вивчалися вченими державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України». Зокрема аналізувалися традиційні й нові цінності у міжнародних відносинах в умовах глобалізації, розглядався вплив глобалізації на культуру й ціннісні орієнтації людини і соціуму [27], досліджувалася еволюція системи цінностей в умовах глобалізації [28], аналізувалися теоретичні та практичні проблеми еволюції культурно-історичних цінностей у світлі глобалізаційних процесів [29].

Процеси глобалізації і породжувані ними проблеми безпосередньо впливають на соціальну поведінку людей. Автори публікації під назвою «Глобалізація сексуальності» досліджують взаємозв'язки між національною державою, глобалізацією та сексуальним інакодумством [30]. Інші сфера людських відносин – сфера шлюбу теж зазнає змін в еру глобалізації і веде до зростання міжнародної шлюбної міграції. Шведські дослідники у статті «Глобалізація шлюбних відносин: шведський досвід» дійшли таких висновків. По-перше, значну частку всіх шлюбних мігрантів у Швеції складають чоловіки, тоді як більшість існуючої літератури про шлюбну міграцію зосереджена майже виключно на жінках. По-друге, географічне походження шлюбних мігрантів у Швеції має яскраво виражений гендерний характер: шлюбні мігранти чоловічої та жіночої статі у Швеції походять із різних регіонів світу. Це говорить про те, що в основі чоловічої та жіночої шлюбної міграції лежать різні механізми, роблять висновок Т. Нідомисл, Дж. Ост і Мартен Ван Хем [31].

Глобалізація у сфері культури і перспективи створення єдиної світової культури є іншою сферою суспільного буття, яка досліджується науковцями. Пол Хоппер пропонує диференційований і міждисциплінарний підхід до розуміння культурної глобалізації. Він обговорює різноманітні проблеми, які пов'язані з глобалізацією та культурою, включаючи космополітизм, культурну гібридизацію та гомогенізацію, а також стверджує, що певні аспекти глобалізації викликають культурний опір [32]. Джон Томлінсон вивчає зв'язок між глобалізацією та сучасною культурою, пояснюючи важливість часу та простору, впливу ЗМІ та комунікаційних технологій, а також можливого зростання більш космополітичної культури [33]. Пітер Ванхем, описуючи культурну глобалізацію, порушує кілька важливих питань. Чи є очолювана Америкою культурна глобалізація бомбою сповільненої дії, яка вбиває мови та культури? Чи є культурна глобалізація явищем, яке збагачує місцеві культури? Чи повинні ми бути агностиками щодо культурної глобалізації, поки вона призводить до більш позитивних результатів для суспільства та навколишнього середовища, таких як найкраще управління та кліматичне лідерство? У підсумку, наголошує П. Ванхем, швидше за все, різноманітні культури продовжуватимуть існувати та перехресно збагачувати одна одну, як це було протягом століть. У цьому контексті важливо плекати національну культуру, а політикам та іншим зацікавленим сторонам – зміцнювати та сприяти культурним зв'язкам у суспільстві [34].

Безпекові і технологічні аспекти глобалізації

Процеси глобалізації наклали свій відбиток як на зовнішнє, так і на внутрішнє середовище безпеки держав світу. Тому не дивно, що безпекові аспекти глобалізації перебувають у центрі уваги як зарубіжних, так і українських дослідників. У цьому контексті варто відзначити книгу «Глобалізація і національна безпека» де провідні вчені в галузі міжнародних відносин оцінюють наслідки глобалізації для національної безпеки, виділяючи

три окремі процеси глобалізації – інтенсифікацію економічного обміну, потік інформації та маркетингацію (розширення набору соціальних відносин, що регулюються ринковими силами) [35]. Ольга Зернецька висвітлювала роль глобальної комунікації у таких сферах життєдіяльності людства, як культура, політика, економіка та кібербезпека [36]. Олександр Лемак досліджував вплив глобалізації на безпеку національної держави під кутом правових і кримінологічних аспектів. На погляд автора, глобалізація в її сучасній формі породжує набагато більше негативних аспектів, ніж позитивних, посилює диференціацію держав і народів, поширює і породжує нові види злочинності, відкриті збройні протистояння, бідність, втрату суспільством контроль за рухом цивілізаційних процесів. У контексті війни Росії проти України, певною мірою, є утопічною пропозиція автора щодо встановлення правопорядку на основі загальних правил, які зможуть забезпечити формальну рівність усіх суб'єктів глобалізації [37].

У монографії Національного інституту стратегічних досліджень «Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації» висвітлювалися теоретичні, методологічні та прикладні механізми забезпечення економічної безпеки України й посилення конкурентоспроможності країни в умовах глобальної економіки. Авторами монографії обґрунтовано концептуальні положення безпекоорієнтованих стратегій зміцнення національної конкурентоспроможності, яка визнається екзистенційною умовою забезпечення національної безпеки, а вплив глобалізації міжнародного суспільства розглядається як головна умова нарощування технологічних та комунікаційних можливостей інтеграції України у світову економіку [38].

Тенденції глобалізації

Нині з одного боку світ залишається більш пов'язаним, ніж будь-коли, завдяки широкому використанню цифрових технологій. З іншого – спостерігається уповільнення світової торгівлі внаслідок протекціоністської політики в окремих державах. Отже, окрему категорію наукових праць створюють дослідження, які вивчають сучасні глобалізаційні тенденції. Однією з головних проблем, яку досліджують науковці, є питання щодо незворотності глобалізаційних процесів. Стівен Альтман і Керолайн Бастіан наголошують, що наслідки пандемії COVID-19 викликали хвилю спекуляцій про кінець глобалізації, а вторгнення Росії в Україну спричинило ще більшу кількість прогнозів щодо призупинення глобалізаційних процесів. Проте, на погляд вчених, немає доказів того, що глобалізація поступається місцем регіоналізації. Хоча компаніям дійсно необхідно пристосовуватися до зростання геополітичної напруженості, їм не варто відмовлятися від глобальних стратегій, підкреслюють дослідники [39].

Пітер ван Бергейкан аналізував каталізатори антиглобалістських настроїв. Його книга «Деглобалізація 2.0: торгівля та відкритість під час Великої депресії та Великої рецесії» виявляє схожість і відмінності між сучасними подіями та

економічними кризами 1930-х рр. і пропонує розуміння політичних і економічних рушійних сил деглобалізації. Аналізуючи глобалізацію Пітер ван Бергейк зосереджується на питаннях нерівності, соціальній невизначеності та міжнародній конкуренції [40].

Норрін М. Ріпсман зазначає, що інтенсивна глобалізація 1990-х та 2000-х років не є причиною пом'якшення напруженості між великими державами. Натомість глобалізація є продуктом ситуації у сфері безпеки, що виникла в результаті закінчення холодної війни. Нині ліберальний економічний порядок є жертвою, а не каталізатором ширших політичних та геостратегічних змін, таких як ослаблення гегемонії США, поява популістських лідерів, менш відданих ліберальному порядку денному. Тим не менш, економічні відносини впливають на характер та методи конкуренції великих держав. Якщо деглобалізація збережеться, робить висновок Ріпсман, можна очікувати, що вона змінить та посилить конкуренцію великих держав [41].

Річард Хаас наголошує, що глобалізація може бути як руйнівною, так і конструктивною силою. В останні роки все більше урядів і людей у всьому світі почали розглядати глобалізацію як джерело небезпеки. Коли справа доходить до зміни клімату, пандемій і тероризму – усе це посилюється глобалізацією, підкреслює Р. Хаас. Посилюється опозиція і вільній торгівлі, що призвело до закликів до «чесної» або «керованої» торгівлі, в якій уряд відіграє більшу роль у обмеженні імпорту та сприянні експорту. Подібна тенденція спостерігається щодо інформації та трудової міграції. Усе це сприяє переходу до деглобалізації. Проте, зазначає Р. Хаас, глобалізація – це реальність, яку не можна ігнорувати або відмовлятися від неї. Він наголошує, що жодна країна сама по собі не може забезпечити собі безпеку. Односторонність не є серйозним політичним шляхом. Єдиний вибір – знайти вірні відповіді на виклики та загрози глобалізації. Ефективні колективні дії можуть протистояти ризикам хвороб, зміни клімату, кібератак, розповсюдження ядерної зброї та тероризму. Саме це і становить суть глобального управління [42].

Рана Форухар стверджує, що традиційна глобалізація зазнала поразки. Пандемія Covid-19 різко підкреслила крихкість глобальної торгівлі та ланцюгів постачання. Війна Росії проти України, а політичний і економічний хаос, що послідував за нею, ще більше підкреслили вразливість глобалізації. Зараз, зазначає Р. Форухар, світ переміщується від необмеженої глобалізації до більшої регіоналізації та локалізації [43]. Протилежної думки дотримуються С. Альтман і К. Бастіан. У своєму дослідженні вони стверджують, що немає доказів того, що глобалізація поступається місцем регіоналізації. На їх погляд, деглобалізація може бути більш ризикованим шляхом, ніж цілеспрямовані дії для пом'якшення геополітичних ризиків [44].

Висновки

Проаналізувати історіографію, яка присвячена дослідженню глобалізації в межах однієї статті неможливо. Проблематика глобалізації досліджується

економістами, політологами, соціологами, істориками тощо. Навіть фахівці однієї дисципліни досліджують глобалізацію по-різному. З кожним днем список літератури про глобалізацію збільшується. Тільки пошук за словом глобалізація у назвах наукових видань бази даних «Скопус» видає посилання на майже 28 тисяч публікацій.

Отже, без жодного сумніву, запропонована у статті систематизація історіографії глобалізаційної тематики повинна удосконалюватися і розвиватися у подальших дослідженнях українських науковців. Загалом вивчення глобалізації має вирішальне значення для усвідомлення історичних змін, що сформували її появу та еволюцію. Крім того, дослідження різноманітних аспектів глобалізації важливе з огляду на розуміння її впливу на суспільства, що допомагає урядам ухвалювати обґрунтовані рішення у сфері і внутрішньої і зовнішньої політики.

Список використаних джерел та літератури

1. Levitt T. The globalization of markets. URL: <https://hbr.org/1983/05/the-globalization-of-markets>
2. Rodrik D. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. New York and London: W.W. Norton, 2011. 368 p.
3. Friedman T. The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization. Farrar, Straus and Giroux, 1999. 469 p.
4. Гуменюк В.В. Вплив багатополарної глобалізації на зовнішню торгівлю України: колективна монографія / за ред. Т.О. Осташко. Київ, 2024. 330 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyvbahatopoliarnoi-hlobalizatsii-na-zovnishniu-torhivliu-Ukrainy.pdf>.
5. Мартинов А. Історія глобалізації: методологічні підходи та історіографія проблеми. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2017. № 26. С. 59-79.
6. The Princeton Encyclopedia of the World Economy / K. Reinert, R. Rajan, A. Glass, L. Daviseds. Vol. I – II. Princeton: Princeton University Press, 2009. 1336 p.
7. Усик І.О. Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.02. Вінниця, 2019. 297 с.
8. Kose A., Prasad E., Rogoff K., Wei Shang-Jin. Financial globalization: a reappraisal. *IMF working papers*. 2009. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Financial-Globalization-A-Reappraisal-19435>
9. Шаров О.М. Глобалізація грошей. Економісофський / монетарософський трактат з питання еволюції грошей: монографія. К., 2022. 667 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Globalizacija-groshey.pdf>
10. Heimberger P. Does economic globalisation promote economic growth? A meta-analysis. *World Economy*. 2022. Volume 45, Issue 6. P. 1690–1712. URL: <https://doi.org/10.1111/twec.13235>
11. O'Connor D. Encyclopedia of the global economy. Westport, Conn: GreenwoodPress, 2006. 900 p.
12. Wine Globalization: A New Comparative History / K. Anderson, V. Pinillaeds. NewYork: Cambridge University Press, 2018. 566 p.
13. Duginets G. Global imperatives for development of international production networks: CaseofUkraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. № 1. P. 57–69.
14. Stearns P. Globalization in World History. Routledge, 2023. 242 p.
15. Globalization, growth, and poverty: building an inclusive world economy. A World Bank policy research report. Washington, D.C.: World Bank Group, 2002. URL:

- <http://documents.worldbank.org/curated/en/954071468778196576/Globalization-growth-and-poverty-building-an-inclusive-world-economy>
16. The Three Waves of Globalization: Winds of Change in Professional, Institutional and Academic Genres / F. Poppi, W. Cheng. Cambridge Scholars Publishing, 2013. 365 p.
 17. Osterhammel J., Petersson N. Globalization: A Short History. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2005. 200 p.
 18. Drezner D. Globalization and Policy Convergence. *International Studies Review*. 2001. Volume 3, Issue 1. P. 53–78.
 19. Ткачук Ю.В. Глобалізація в сфері політики: інститути і механізми наддержавного впливу: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія», Одеса, 2004. 16 с.
 20. Gould C. Globalizing Democracy and Human Rights. Cambridge University Press, 2004. 288 p.
 21. Дашковська О. Права людини в глобалізованому світі: універсалізм чи релятивізм? *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 5–13.
 22. Crockett S. Has Globalization spread Democracy around the world? URL: <https://www.e-ir.info/2011/08/27/has-globalization-spread-democracy-around-the-world/>
 23. Вишневська А.М., Петренко К.В. *Економічний вісник «НТУУ Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 23. С. 34–39.
 24. Keeley B. International Migration: The Human Face of Globalisation. OECD Publishing, Paris, 2009. 172 p.
 25. Moving for Prosperity: Global Migration and Labor Markets. URL: <https://www.worldbank.org/en/research/publication/moving-for-prosperity>
 26. Christoff P., Eckersley R. Globalization and the Environment. Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2013. 268 p.
 27. Еволюція цінностей в епоху глобалізації: збірник наукових праць / О.В. Зернецька, М.В. Бондарець, О.Ф. Деменко та ін.; за заг. ред. О.В. Зернецької. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 214 с.
 28. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір : монографія / І.І. Вітер, І.М. Ветринський, О.В. Зернецька та ін.; за редакцією О.В. Зернецької. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 317 с.
 29. Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: моногр. / А.І. Кудряченко, А.Г. Бульвінський, В.В. Солошенко та ін., за редакцією А.І. Кудряченко. К.: Фенікс, 2014. 444 с.
 30. Binnie J. The Globalization of Sexuality. SAGE Publications Ltd, 2004. 176 p.
 31. Niedomysl T., Östh J., van Ham M. The Globalisation of Marriage Fields: The Swedish Case. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2010. 36(7). P. 1119–1138. URL: <https://doi.org/10.1080/13691830903488184>
 32. Hopper P. Understanding Cultural Globalization. Polity, 2007. 240 p.
 33. Tomlinson J. Globalization and Culture. John Wiley & Sons, 2013. 248 p.
 34. Vanham P. Here's what a Korean boyband can teach us about globalization 4.0. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/12/here-s-what-a-korean-boy-band-can-teach-us-about-globalization/>
 35. Globalization and National Security / Jonathan Kirshner (Editor). Routledge, 2006. 368 p.
 36. Зернецька О.В. Глобальна комунікація. Київ, 2017. 350 с.
 37. Лемак О.В. Вплив глобалізації на безпеку національної держави: правові та кримінологічні аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 585–595. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303706/295742>
 38. Власюк О.С. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія / за ред. О.С. Власюк. К.: НІСД, 2017. 384 с.
 39. Altman S., Bastian C. The State of Globalization in 2023. URL: <https://hbr.org/2023/07/the-state->

of-globalization-in-2023

40. Bergeijk P. *Deglobalization 2.0: Trade and Openness During the Great Depression and the Great Recession*. Edward Elgar Publishing Ltd, 2019. 204 p.
41. Ripsman N. Globalization, deglobalization and Great Power politics. *International Affairs*. 2021. Volume 97, Issue 5. P. 1317–1333. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iab091>
42. Haass R. Deglobalization and Its Discontents. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/deglobalization-discontents-by-richard-n-haass-2020-05>
43. Foroohar R. *Homecoming: The Path to Prosperity in a Post-Global World*. Crown Publishing Group, 2022. 400 p.
44. Altman S., Bastian C. The State of Globalization in 2023. URL: <https://hbr.org/2023/07/the-state-of-globalization-in-2023>

References

1. Levitt, T. (1983). The globalization of markets. [Online]. Available from: <https://hbr.org/1983/05/the-globalization-of-markets> [In English].
2. Rodrik D. (2011). *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York and London: W.W. Norton. [In English].
3. Friedman, T. (1999). *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. Farrar, Strausand Giroux [In English].
4. Humenyuk, V.V. (2024). Vplyv bahatopolyarnoyi hlobalizatsiyi na zovnishnyu torhivlyu Ukrainy: kolektyvna monohrafiya. Kyiv. [Online]. Available from: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyvbahatopolyarnoi-hlobalizatsii-na-zovnishniu-torhivliu-Ukrainy.pdf> [In Ukrainian].
5. Martynov, A. (2017). The history of globalization: methodological approaches and historiography of the problem. *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*, 26, p. 59-79. [In Ukrainian].
6. Reinert, K. et al (eds.) (2009). *The Princeton Encyclopedia of the World Economy*. Vol. I – II. Princeton: Princeton University Press [In English].
7. Usyk, I.O. (2019). Structural transformation of the model of economic development of Ukraine in the context of globalization challenges. Ph.D. Dissertation. Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia. [Online]. Available from: <file:///C:/Users/poshe/Downloads/7296-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-14647-1-10-20190729.pdf> [In Ukrainian].
8. Kose, A. et al. (2009). *Financial globalization: a reappraisal. IMF working papers*. [Online]. Available from: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Financial-Globalization-A-Reappraisal-19435> [In English].
9. Sharov, O.M. (2022). Hlobalizatsiya hroshej. Ekonomiosofs"kyj / monetarosofs"kyjtraktat z pytannya evolyuciyi hroshej: monohrafiya. Kyiv. [Online]. Available from: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Globalizacija-groshey.pdf> [In Ukrainian].
10. Heimberger, P. (2022). Does economic globalisation promote economic growth? A meta-analysis. *World Economy*, 45(6), p. 1690–1712. [Online]. Available from: <https://doi.org/10.1111/twec.13235> [In English].
11. O'Connor, D. (2006). *Encyclopedia of the global economy*. Westport, Conn: Greenwood Press. [In English].
12. Anderson, K., Pinilla, V. (eds.) (2018). *Wine Globalization: A New Comparative History*. New York: Cambridge University Press. [In English].
13. Duginets, G. (2020). Global imperatives for development of international production networks: Case of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), p. 57–69. [In English].
14. Stearns, P. (2023). *Globalization in World History*. 4th Ed. Routledge [In English].
15. *Globalization, growth, and poverty: building an inclusive world economy (2002)*. A World Bank policy research report Washington, D.C.: World Bank Group. [Online]. Available from:

- <http://documents.worldbank.org/curated/en/954071468778196576/Globalization-growth-and-poverty-building-an-inclusive-world-economy> [In English].
16. Poppi F., W. Cheng (eds.) (2013). *The Three Waves of Globalization: Winds of Change in Professional, Institutional and Academic Genres*. Cambridge Scholars Publishing. [In English].
 17. Osterhammel, J., Petersson, N. (2005). *Globalization: A Short History*. Princeton, N.J.: Princeton University Press. [In English].
 18. Drezner, D. (2001). Globalization and Policy Convergence. *International Studies Review*, 3(1), p. 53–78. [In English].
 19. Tcachuk, Y.V. (2004). Hlobalizaciya v sferi polityky: instytuty i mekhanizmy nadderzhavnoho vplyvu. Avtoref. dys... kand. polit. nauk: 23.00.02. Nac. un.-t "Odes"ka yurydychna akademiya", Odesa. [Online]. Available from: https://translit.cc/ua#google_vignette [In Ukrainian].
 20. Gould, C. (2004). *Globalizing Democracy and Human Rights*. Cambridge University Press. [In English].
 21. Dashkovska, O. (2019). Human rights in a globalized world: universalism or relativism? *Law Herald*, 4, p. 5–13. [In English].
 22. Crockett Sophie (2011). Has Globalization spread Democracy around the world? [Online]. Available from: <https://www.e-ir.info/2011/08/27/has-globalization-spread-democracy-around-the-world/> [In English].
 23. Vyshnevskaya, A., Petrenko, K. (2022). Impact of globalization on migration processes in the world and Europe. *Economic bulletin of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, 23, p. 34–39. [In English].
 24. Keeley, B. (2009). *International Migration: The Human Face of Globalisation*. OECD Publishing, Paris. [In English].
 25. World Bank (2018). *Moving for Prosperity: Global Migration and Labor Markets*. [Online] Available from: <https://www.worldbank.org/en/research/publication/moving-for-prosperity> [In English].
 26. Christoff, P., Eckersley, R. (2013). *Globalization and the Environment*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers. [In English].
 27. Zernetska, O. (ed.) (2019). *Evolyuciya tsinnostej v epokhu hlobalizaciyi: zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: The State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine". [In Ukrainian].
 28. Zernetska, O. (ed.) (2019). *Istorychnyj rozvytok cyvilizacij u konteksti hlobalizaciyi: cinnisnyj vymir: monohrafiya*. Kyiv: The State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine". [In Ukrainian].
 29. Kudryachenko, A. (ed.) (2014). *Suchasniy evropejs"ki kul"turno-istorychni tsinnosti v konteksti vyklykiv hlobalizaciyi: monohr*. Kyiv: Phoenix. [In Ukrainian].
 30. Binnie, J. (2004). *The Globalization of Sexuality*. SAGE Publications Ltd [In English].
 31. Niedomysl, T., Östh, J., & van Ham, M. (2010). The Globalisation of Marriage Fields: The Swedish Case. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(7), p. 1119–1138. [Online] Available from: <https://doi.org/10.1080/13691830903488184> [In English].
 32. Hopper, P. (2007). *Understanding Cultural Globalization*. Polity [In English].
 33. Tomlinson, J. (2013). *Globalization and Culture*. John Wiley & Sons. [In English].
 34. Vanham, P. (2018). Here's what a Korean boyband can teach us about globalization 4.0. [Online] Available from: <https://www.weforum.org/agenda/2018/12/here-s-what-a-korean-boy-band-can-teach-us-about-globalization/> [In English].
 35. Kirshner, J.(ed.) (2006). *Globalization and National Security*. Routledge. [In English].
 36. Zernetska, O. (2017). *Hlobal"na komunikaciya*. Kyiv. [In Ukrainian].
 37. Lemak, O. (2024). Impact of globalization on the security of the nation-state: legal and criminology aspects. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 2, p.585–595. [Online] Available from: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303706/295742> [In Ukrainian].

38. Vlasyuk, O.S. (2017). *Bezpeka ta konkurentospromozhnist" ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizaciyi : monohrafiya*. Kyiv: NISD. [In Ukrainian].
39. Altman, S., Bastian, C. (2023). *The State of Globalization in 2023*. [Online] Available from: <https://hbr.org/2023/07/the-state-of-globalization-in-2023> [In English].
40. Bergeijk, P. (2019). *Deglobalization 2.0: Trade and Openness During the Great Depression and the Great Recession*. Edward Elgar Publishing Ltd. [In English].
41. Ripsman, N. (2021). Globalization, deglobalization and Great Power politics. *International Affairs*, 97(5), p. 1317–1333. [Online] Available from: <https://doi.org/10.1093/ia/iab091> [In English].
42. Haass, R. (2020). *Deglobalization and Its Discontents*. [Online]. Available from: <https://www.project-syndicate.org/commentary/deglobalization-discontents-by-richard-n-haass-2020-05> [In English].
43. Foroohar, R. (2022). *Homecoming: The Path to Prosperity in a Post-Global World*. Crown Publishing Group. [In English].
44. Altman, S., Bastian, C. (2023). *The State of Globalization in 2023*. [Online]. Available from: <https://hbr.org/2023/07/the-state-of-globalization-in-2023> [In English].

Poshedin O. Historiography of Globalization.

The article explores foreign and domestic historiography, a field dedicated to studying globalization. It reveals a comprehensive interdisciplinary nature that characterizes the study of globalization processes. In today's global economy, it is not surprising that a significant body of scientific literature is devoted to globalization's economic and financial aspects. However, it is equally important to study globalization in a historical context. Historical studies of the origins and consequences of globalization are not just interesting, but they are also highly relevant. They can significantly contribute to a better understanding of contemporary globalization processes. The socio-political dimension of globalization, which includes issues such as state sovereignty, global governance perspectives, demography, human rights, global migration flows, democracy, and value aspects of globalization, is a separate but equally important area of study, underscoring its significance in the field of globalization studies. Globalization processes have left their mark on the world's countries' external and internal security environment. Therefore, it is not surprising that the security aspects of globalization are at the center of attention of both foreign and Ukrainian researchers. Today, on the one hand, the world remains more connected than ever, thanks to the widespread use of digital technologies. On the other hand, there is a slowdown in world trade due to protectionist policies in some countries. Therefore, scientific works investigating modern globalization trends create a separate research category. Given the above, the article proposes a systematization of historiography, a structured review of existing literature, in the following areas: economic and financial aspects of globalization, history of globalization, socio-political dimension of globalization, security and technological aspects of globalization, and globalization trends.

It is concluded that the study of globalization is crucial for understanding the historical changes that shaped its emergence and evolution. In addition, studying various aspects of globalization is essential to understanding its impact on all spheres of social life, which helps governments make informed decisions in domestic and foreign policy. Considering that the literature on globalization is constantly increasing, it is suggested that Ukrainian scientists continue researching the historiography of globalization in their further explorations.

Keywords: globalization, economic and financial aspects of globalization, history of globalization, socio-political dimension of globalization, globalization trends.